

Jeton IDRIZI

RËNDËSIA E KONFERENCËS SË BUJANIT PËR KOSOVËN

Në Kosovë gjatë viteve 1941-1945 do të formohen shumë çeta partizane. Ato me kohë do të ngrihen në batalione dhe aradha partizane nacionalçlirimtare. Këto njësite të armatosura do të bëjnë luftë guerile dhe rrallëherë frontale me okupatorin, sepse nuk kishin fuqi të mjaftueshme. Radhët dhe brigadat që do të formohen gjatë vitit 1944 do të orientohen kryesisht në luftë frontale me okupatorin dhe ndihmësit e tij. Në këto rrethana do të kontribuojnë këshillat ilegale nacionalçlirimtare, të cilat në fund të vitit 1943 do të rezultojnë me formimin e një Këshilli të përbashkët Nacionalçlirimtar, i cili do ta faktorizojë Kosovën fuqishëm në luftë të përbashkët me koalicionin antihitlerian. Këtu qëndron rëndësia historike e Konferencës së Bujanit.

Konferenca Nacionalçlirimtare e Kosovës dhe Rrafshit të Dukagjinit e mbajtur në Bujan të Malësisë do ta ngrinte ndërgjegjen e popullit që të rreshtohet drejt, të rreshtohet andej nga sigurohet tapia e lirisë dhe shanset e pavarësisë. Në lidhje me këtë, antifashistët shqiptarë ishin në pozitë shumë të vështirë sidomos më 1941-1943, deri atëherë kur kapitulloi Italia fashiste. Të ngrihej në Kosovë më 1941-1943 dhe të kërkosh nga shqiptarët që të bashkohen në një front të përbashkët antifashist me serbët (jugosllavët), ka qenë një:

idealizëm vizionar, naivitete ose tradhti për masën e popullit, në kuptimin e gjerë. Të tria këto operacione ishin të mundshme. Dhe t'i kthehemi fakteve. Më 1941 disa antifashistë (komunistë) shqiptarë do të shtronin pyetjen si mund të ndërtonin “vllazrim-bashkimin” me serbët kur populli e di fare mirë se çfarë kanë bërë serbët në mes dy luftërave botërore. Plus, çfarë kërcënohen me programet e tyre gjenocidale. I pari që do ta shtronte këtë pyetje ishte Emin Duraku. Pastaj këtij mendimi do t'i bashkohen Meto Bajraktari dhe Zenel Salihu. Në këtë çështje do të bashkohet edhe Ali Shukriu, i cili me shkrim do të shtronte pyetjen, a mundemi ne komunistët shqiptarë në trakte dhe proklamata duke ftuar popullin në luftën antifashiste që mos ta përmendim fjalën Jugosllavi. Ta shkruajmë vetëm Partia Komuniste.

Në këtë pyetje të antifashistëve shqiptarë do të përgjigjet Komiteti Krahinor i PKJ-së për Kosovë dhe Rrafsh të Dukagjinit se “Një praktikë e tillë nuk lejohet”. Dhe do të kemi një vakum të njohur në popull që të rreshtohet në frontin antifashist në shkallë masive gjatë viteve 1941-1943. Një kërkesë që emri Jugosllavi mos të përmendet në dokumente ku ftohej populli slloven në luftë antifashiste do ta bëjë Eduard Kardeli në fillim të vitit 1942.¹ Me gjithë këto çështje delikate, falë punës vizionare të antifashistëve, sepse LNC-ja nuk ishte lëvizje komuniste, por lëvizje për liri nga fashizmi, në Kosovë do të formohen këshilla ilegale nacionalçlirimtare. Do të formohen çeta dhe batalione e pastaj edhe aradha partizane nacionalçlirimtare, kryesisht të përbëra nga shqiptarët antifashistë. Kështu do të formësohen dy hallka të rreshtimit antifashist edhe në Kosovë, ajo e pushtetit ilegal dhe ajo e ushtrisë nacionalçlirimtare partizane. Në aspektin politik çështja ishte më e shkoqitur, por edhe në këtë rrafsh të komunistët shqiptarë kishte dilema, se çka do të ndodhë pas çlirimit. Kështu Konferenca e Bujanit mënjanoi shumë dilema dhe shtroi kërkesë popullore legale dhe legjitime që fitorja është në rreshtimin politik dhe

¹ Hakif Bajrami: *Rëndësia historike e Konferencës së Bujanit (31.12.1943 dhe 1-2 janar 1944) në faktorizimin e Kosovës në LANÇ*, Fejton në Radio Kosova e Lirë, 26/01/2016.

ushtarak nga koalicioni antihitlerian.²

Ideja për formimin e Këshillit Krahinor Nacionalçlirimtar për Kosovën lindi qysh në dhjetor të vitit 1942, pas AVNOJ-it të parë në Bihaç, e përkrahur nga Boro Vukmirovic, sekretar i Partisë dhe nga Ramiz Sadiku. Kjo ide u aktualizua në shkurt të vitit 1943, por me vrasjen e këtyre veprimtarëve çështja u shty për më vonë. Pas kapitullimit të Italisë në shtator 1943 filloi të flitej për Këshillin e Përkohshëm Nacionalçlirimtar. Gazeta “Liria” në një artikull të sajën të shkruar nga Fadil Hoxha dënonte Lidhjen e Dytë të Prizrenit dhe paralajmëronte Konferencën e popujve të Kosovës dhe të Rrafshit të Dukagjinit, e cila do të kishte rëndësi më të madhe se ajo e vitit 1878.³ Vendimi për mbajtjen e Konferencës u mor gjatë Këshillimit VI të Komitetit Krahinor të Partisë për Kosovën dhe Rrafshin e Dukagjinit, që u mbajt në malet e Sharrit në datat 3-5 nëntor 1943.⁴

Konferencën e Bujanit e organizuan forcat udhëheqëse të Lëvizjes Antifashiste të Kosovës. Në prag të mbajtjes së Konferencës së Parë të KKNÇ-së së Kosovës, S. V. Tempo tërhoqte vërejtjen mbi gjoja rënien e udhëheqjes politiko-ushtarake të Kosovës nën ndikimin e klikës nacionaliste dhe e akuzonte atë se po zbatonte “në të vërtetë linjën shqiptaromadhe”.⁵ Aty nga fundi i vitit 1943 dhe fillimi i vitit 1944 pati zhvillime dhe në radhët e Lëvizjes Nacionalçlirimtare. Udhëheqja e saj vendosi të thërriste Konferencën Themeluese të Këshillit Nacionalçlirimtar të Kosovës e të Rrafshit të Dukagjinit. Shqiptarët e Kosovës po bindeshin çdo ditë e më shumë se nga PKJ-ja nuk mund të pritej zgjidhja e çështjes së tyre kombëtare. Në këto rrethana thirrja e Konferencës shihej si hapi i parë i domosdoshëm për zgjidhjen e këtij problemi. Gjatë përgatitjeve për mbajtjen e Konferencës dolën mjaft vështirësi.

² Po aty.

³ Sami Repishti, “Rezoluta e Bujanit - 2 janar 1944 një analizë”, në *Studime historike*, nr. 1-4 (1995), viti XLIX(XXXII), Tiranë, 1997, 90.

⁴ Po aty, 138.

⁵ Muhamet Shatri, *Kosova në Luftën e Dytë Botërore*, Instituti i Historisë Prishtinë, 1997, 137.

Disa grupime nga radhët e nacionalistëve nuk u shprehen të gatshëm të merrnin pjesë në këtë Konferencë, me arsyen se platforma e PKJ-së nuk garantonte zgjidhjen e problemit të shqiptarëve. Vështirësi dolën edhe nga qëndrimet e komunistëve serbë e malazezë në Komitetin Krahinor të Kosovës.⁶ Konferenca filloi punimet nga 31 dhjetori i vitit 1943 e deri më 1 dhe 2 janar 1944, që në histori, njihet si Konferenca e Bujanit.⁷ U arrit pëlqimi që në konferencë të përfaqësoheshin, në raportet që u takonin, të gjitha viset, shtresat dhe etnitetet e Kosovës. Konferenca u mbajt në fshatin Bujan të Malësisë së Gjakovës, pasi në Kosovë nuk kishte ende zonë të lirë.⁸

Konferenca i zhvilloi punimet në kullën e Sali Mani, bajraktarit të Krasniqes, që ndodhej pranë bazës së Shtabit Krahinor të UNÇ-së së Kosovës dhe të Rrafshit të Dukagjinit dhe të KK të PKJ-së. Në Konferencë ishin të ftuar 61 delegatë, por morën pjesë vetëm 49 prej tyre. Përveç trevës së Plavës dhe të Gucisë, që u trajtua si pjesë e pandarë e Kosovës. Në Konferencë, nuk u ftuan përfaqësuesit e trevave të tjera shqiptare jashtë Kosovës, çka dëshmonte për një vizion jo të plotë për zgjidhjen e çështjes shqiptare.⁹ Pra, Kosova ishte vendosur në një fushë ku luanin lojtarë serbë e jugosllavë, por jo shqiptarë.¹⁰ Në Konferencë ishte i ftuar edhe përfaqësuesi anglez Hendzi, i cili e përshëndeti konferencën dhe deklaroi se shteti i tij do të ishte aleat i LANÇ-it. Konferencën e përshëndetën Xhevdet Doda, delegat i Brigadës Kosovare-Maqedonase, i cili mbajti fjalën e hapjes.

⁶ *Historia e Popullit Shqiptar*, Vëllimi IV, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë: Toena, 2009, 141.

⁷ *Agjencia Shtetërore e Arkivave të Kosovës*, Fondi: Komiteti Krahinor i Lidhjes Komuniste të Kosovës, Fondi i Shtabit të Këshillave Nacionalçlirimtarë, Viti 1944, Nr. i kutisë 23, Nr i Inv. 1329, Rezolucion nga Konferenca e parë e Këshillit Nacionalçlirimtar për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit e mbajtur më 31 dhjetor 1943 dhe 1 e 2 janar 1944, Nr. 1329, fl.1-7.

⁸ Mark Palnikaj, *Konferenca e Bujanit 31 dhjetor 1943 - 2 janar 1944*, Tiranë: Grand Prind, 2006, f. 5, shih edhe *Historia e Popullit Shqiptar*, vëll. IV..., 142.

⁹ Muhamet Shatri, *Kosova ...*, 142.

¹⁰ Ana Lalaj, "Konferenca e Bujanit, 31 dhjetor 1943 - 2 janar 1944, një analizë e rivlerësuar", në *Studime historike*, nr. 3-4 (2011), viti LXV(XLVVIII), Tiranë, 2012, 133.

Përshtëndeti Fadil Hoxha, komandant i Shtabit Kryesor të UNÇ-së dhe AP-së për Kosovën dhe Rrafshin e Dukagjinit. Pas përshtëndetjeve të rastit nga kryesitë e organizatave të ndryshme pjesëmarrëse u zgjodh Kryesia e Nderit e përbërë nga zotërinjtë Ruzvelt, Çërçilli, Stalini dhe Enver Hoxha.¹¹ Pas përfundimit të diskutimeve mbi raportet e paraqitura, u kalua në procedurën e miratimit të dokumenteve të Konferencës, të Rezolutës dhe të thirrjes drejtuar popullit të Kosovës, të cilat u miratuan.¹² Mbas diskutimeve që zgjatën tri ditë, u miratua njëzëri një rezolutë. Të 49 delegatët, shqiptarë, serbë dhe malazezë përfaqësonin organizatat bazë të partive të tyre politike (komuniste) e formacione partizane.¹³

Platforma politike e Rezolutës së Bujanit përcaktonte qëndrimet e saj:

- Kosova e Rrafshi i Dukagjinit janë të banuara kryesisht nga shqiptarët.
- Shqiptarët e Kosovës dhe të Rrafshit të Dukagjinit, si gjithmonë në të kaluarën, ashtu edhe sot dëshirojnë bashkimin me Shqipërinë.
- Rruga më e mirë për shqiptarët që të bashkohen me Shqipërinë është lufta e përbashkët me popujt e tjerë të Jugosllavisë (jo të Shqipërisë) kundër pushtuesit dhe shërbëtorëve të tij.
- Populli shqiptar i Kosovës dhe i Rrafshit të Dukagjinit do të ketë mundësi të caktojë fatin e vet si rezultat i luftës kundër pushtuesit.
- Përcaktimi i fatit të vet përfshinë edhe të drejtën e vetëvendosjes deri në shkëputje.

¹¹ Mark Palnikaj, *Konferenca ...* 6.

¹² *Historia e Popullit Shqiptar*, vëll. IV..., 142-143.

¹³ Kastriot Dervishi, *Historia e shtetit shqiptar 1912-2005*, Tiranë: Shtëpia botuese 55, 2005, 510.

- Kjo e drejtë garantohet nga Lufta Nacionalçlirimtare e Jugosllavisë,¹⁴ e Shqipërisë dhe në arenën ndërkombëtare nga Aleatët e Mëdhenj antifashistë - B.S, Anglia dhe Amerika, ashtu siç është premtuar nga Karta e Atlantikut dhe nga Konferencat e Moskës dhe të Teheranit.¹⁵

Konferenca u dha fund punimeve dhe vetë ajo u shndërrua në Këshill Nacionalçlirimtar. Rrjedhimisht, të gjithë delegatët e Konferencës u bënë anëtarë të Këshillit Nacionalçlirimtar për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit, organit më të lartë të pushtetit në Kosovë. Nga radhët e tij u zgjodh Kryesia e Këshillit, e përbërë nga 9 anëtarë. Kryetar i Kryesisë u zgjodh Mehmet Hoxha, nënkryetar Rifat Berisha dhe Pavle Joviçević.¹⁶

Në rrethana të luftës (1943) me Rezolutën e Bujanit, me luftën e aradhave partizane antifashiste, populli shqiptar i Kosovës dhe Rrafshit të Dukagjinit siguronte tapinë mbi trojet e veta etnike, sepse rreshtojë fuqishëm legalisht dhe legjitimisht në Koalicionin antihitlerian. Ky qëndrim dhe kjo luftë e drejtë ua prishte planet dhe programet çetnikëve për shfarosjen e shqiptarëve, duke i kualifikuar si bashkëpunëtorë të fashizmit e që përputhej me vendimet e aleatëve në Konferencën e Teheranit për asgjësimin e atyre popujve (pakicave) që janë eksponuar si profashist. Në këtë rrafsh do të nxitojnë edhe komunistët e tipit të Millovan Gjillasit, Rankoviqit, Tempos e të tjerë, të bëjnë së paku një atentat politik mbi vendimet e Konferencës së Bujanit, për të pasur pastaj të drejtë të likuidojnë shqiptarët. Kështu do të pasojnë përpilimet e tjera në vijim për defaktorizimin e Kosovës dhe shqiptarëve si antifashistë. Konferenca Nacionalçlirimtare e Kosovës dhe e Rrafshit të Dukagjinit zgjodhi në fund Kryesinë, e cila do të kryente punën e një qeverie provizore politike dhe shtetërore. Në

¹⁴ *Agjencia Shtetërore e Arkivave të Kosovës*, Fondi: Komiteti Krahinor i Lidhjes Komuniste të Kosovës, Fondi i Shtabit të Këshillave Nacionalçlirimtarë, Viti 1944, Nr i kutisë 23, Nr. i Inv. 1329, Rezolucion nga Konferenca e parë e Këshillit Nacionalçlirimtar për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit e mbajtur më 31 dhjetor 1943 dhe 1 e 2 janar 1944, Nr. 1329, fl.1.

¹⁵ Sami Repishti, *Rezoluta ...*, 97.

¹⁶ *Historia e Popullit Shqiptar*, vëll. IV..., 142-143.

Kryesi u zgjodhën: Mehmet Hoxha - kryetar, Rifat Berisha - nënkryetar, Pavle Joviqeviqi - nënkryetar, Zekeria Rexha, Xhevdet Doda, Millan Zeqar, Fadil Hoxha Ali Shukriu, Hajdar Dushi anëtar.

Për Konferencën ishin zgjedhur 62 delegatë. Ndërsa kishin marrë pjesë 49 delegatë. Prej tyre 32 nuk ishin anëtarë të asnjë partie, por përfaqësonin Frontin Antifashist. Ndërsa të tjerët ishin anëtarë të PKJ-së dhe përfaqësonin anëtarësinë e tyre nga të gjitha viset e Kosovës. Nga Kroacia ishin zgjedhur 78 delegatë, ndërsa marrin pjesë 37; nga Bosnjë-Hercegovina ishin zgjedhur 53 delegatë, morën pjesë 46 delegatë; nga Vojvodina ishin zgjedhur 8 delegatë, morën pjesë 2 delegatë; nga Mali i Zi ishin zgjedhur 53 delegatë, morën pjesë 16 delegatë; nga Serbia ishin zgjedhur 42 delegatë, morën pjesë 24 delegatë. Edhe këta ishin nga brigadat, sepse e tërë Serbia ishte e mbuluar me çetnikë dhe pushtet kuisling të Nediqit, si pushteti më stabil nazifashist më 1941-1944; nga Sllovenia ishin zgjedhur 42 delegatë, kishin marrë pjesë 17 delegatë.¹⁷

Si përfundim, Konferenca e Bujanit shënon një moment të rëndësishëm për shqiptarët e Kosovës. Përmes saj u përçua vullneti i popullit të Kosovës dhe rreshtimi i tij përkrah aleatëve antifashistë. Por, ishin ndërhyrjet e Shtabit të Përgjithshëm të luftës së Jugosllavisë ato që pamundësuan dhe bllokuan zbatimin e vendimeve të Bujanit. Vendimet e Konferencës së Bujanit konfirmuan se trevat e Kosovës dhe Rrafshit të Dukagjinit ishin me shumicë shqiptare dhe duhet t'i bashkoheshin Shqipërisë, duke shprehur qartë vullnetin e saj në mënyrë të natyrshme. Konferenca e Bujanit, përbënte, një ngjarje historike të përpjekjeve të shqiptarëve të Kosovës, për programin mbi barazinë e popujve të tjerë të Jugosllavisë. Në këtë Konferencë, shqiptarët e Kosovës u shprehën për pozitën e tyre pas lufte, për bashkim me Shqipërinë, pozitë që do ta fitonin nëpërmjet Luftës Antifashiste. Ky vullnet i shqiptarëve u refuzua në mënyrë perfekte nga PKJ-ja. Konferenca konfirmoi solemnisht të vërtetën historike se trevat e Kosovës dhe Rrafshit të Dukagjinit ishin shumicë shqiptare

¹⁷ Hakif Bajrami, *Kosova prej Bujanit deri në Kaçanik*, Prishtinë 1997, 123.

dhe duhej t'i bashkoheshin Shqipërisë.

Siç shihej, aktiviteti i Konferencës së Bujanit shtrihej edhe në pjesën verilindore të Shqipërisë së kufijve të vitit 1913, por në pikëpamje ushtarake, për muaj të tërë, veprimtaria ka qenë krejtësisht e reduktuar dhe organizata dihej se ekzistonte, por lëvizja e saj në terren nuk shihej. Rezoluta finale e aprovuar nga Konferenca e Bujanit në fakt, i bënte thirrje popullsisë krahinore të Kosovës të ndërmernte një luftë të përbashkët me popujt e tjerë të Jugosllavisë kundër okupatorit dhe shërbëtorëve të tyre, si një rrugë e vetme për të fituar mundësinë për t'u bërë zot i vendit dhe për të realizuar kështu bashkimin me Shqipërinë.